

ЛАНДШАФТНЕ РІЗНОМАНІТТЯ І ПРАКТИКА

LANDSCAPE DIVERSITY AND PRACTICE

УДК 911.53:712.3(4-191.2):712.2

DOI: 10.31652/2786-5665-2024-6-41-53

Кравцова І. В.

кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри екології та безпеки життєдіяльності
Уманський національний університет садівництва, Україна
irinakravzova@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3431-473X>

**САДОВО-ПАРКОВІ ЛАНДШАФТИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ ЯК
ЛАНДШАФТНО-ТЕХНІЧНІ СИСТЕМИ**

Анотація. Аналіз ландшафтної структури садово-паркових ландшафтів Центральної Європи не лише ХХ–ХХІ століть, але і інших часових періодів доводять, що це (за генезою) приклади організації техногенних ландшафтів, які варто науково розуміти як складні ландшафтно-технічні системи. Мета статті – дослідити садово-паркові ландшафти Центральної Європи як відповідні ландшафтно-технічні системи; показати та довести функціонування ландшафтно-технічних систем у просторовій структурі садово-паркових ландшафтів на мікро, -мезо -та макрорівнях. У статті наведено основні підходи та методи наукових пошуків. Виконано теоретичний аналіз сучасного розуміння ландшафтно-технічних систем та власне антропогенних ландшафтів з погляду антропогенного ландшафтознавства. Наведено обґрунтування об'єднання антропогенних ландшафтів загалом і садово-паркових ландшафтів Центральної Європи зокрема у дві групи за структурно-організаційною ознакою, а саме власне антропогенні ландшафти та ландшафтно-технічні системи. Виокремлено три рівні організації ландшафтно-технічних систем у просторовій структурі садово-паркових ландшафтів Центральної Європи. Наведені приклади просторових структур мікро, мезо та макрорівнів; приклади ландшафтно-технічних систем окремих садово-паркових ландшафтів Центральної Європи.

Ключові слова: антропогенний ландшафт, власне антропогенний ландшафт, ландшафтно-технічна система, садово-парковий ландшафт, Центральна Європа, збалансоване природокористування, конструктивна географія.

Kravtsova Iryna. GARDEN AND PARK LANDSCAPES OF CENTRAL EUROPE AS LANDSCAPE AND TECHNICAL SYSTEMS

Abstract. Analysis of the landscape structure of garden and park landscapes of Central Europe not only of the 20th - 21st centuries, but also of other time periods prove that these are (by genesis) examples of the organization of technogenic landscapes, which should be scientifically understood as complex landscape and technical systems. The purpose of the article to study the garden and park landscapes of Central Europe as relevant landscape and technical systems; to show and prove the functioning of landscape and technical systems in the spatial structure of garden and park landscapes at the micro, meso and macro levels. The article presents the main approaches and methods of scientific research. A theoretical analysis of the modern understanding of landscape and technical systems and human-made landscapes in general from the point of view of anthropogenic landscape science is carried out. The justification for uniting human-made landscapes in general and garden and park landscapes of Central Europe in particular into two groups on a structural and organizational basis is given, human-made landscape that develop according to natural laws and landscape and technical systems. Three levels of organization of landscape and technical systems in the spatial structure of garden and park landscapes of Central Europe are distinguished. Examples of spatial structures of micro, meso and macro levels are given. Examples of landscape and technical systems of individual garden and park landscapes of Central Europe are given.

Keywords: human-made landscape, human-made landscape that develop according to natural laws, landscape and technical system, garden and park landscape, Central Europe, balanced nature management, constructive geography.

Актуальність дослідження. Коли ми ведемо наукову мову про різні групи, класи та типи антропогенних ландшафтів, то садово-паркові ландшафти обґрунтовують як такі просторові об'єкти, що створені або з метою збереження окремих елементів горизонтальної ландшафтної структури території, або для підкреслення її естетичних якостей та атрактивних особливостей. Їх розуміють як ландшафти краси, що мають різноманітні перцепційні властивості. Вони формують антропогенну ландшафтну структуру сільських і міських селитебних ландшафтів, виконують екостабілізуючу функцію в урбанізованому середовищі і ніби є таким сучасним варіантом раціонального природокористування, коли у парадинамічному та парагенетичному відношеннях формуються різні типи конструктивних зв'язків, що дозволяють сформувати та підтримувати організацію культурного, екологічно-збалансованого ландшафтного середовища. Багаторічні дослідження садово-паркових ландшафтів України та інших країн Центральної Європи нашої епохи наводять на думку про те, що науково помилково вважати садово-паркові ландшафти власне антропогенними ландшафтними комплексами, які мають нескладну вертикальну та горизонтальну структуру і у генетичному відношенні функціонально нашаровуються на орні, підсічні, пасквально-дигресійні, рекреаційно-дигресійні групи антропогенних ландшафтів. Наприклад, для організації ефекту динамічної води у XVIII–XIX століттях інженери приймали складні технічні рішення, що залишаються актуальними навіть в сучасних географічних умовах. Тому розуміння садово-паркових ландшафтів Центральної Європи як ландшафтно-технічних систем, їхні дослідження з цього наукового погляду є актуальною науковою проблемою сучасного антропогенного ландшафтознавства зокрема та природничої географії загалом.

Мета дослідження: дослідити садово-

во-паркові ландшафти Центральної Європи як відповідні ландшафтно-технічні системи; показати та довести функціонування ландшафтно-технічних систем у просторовій структурі садово-паркових ландшафтів на мікро-, мезо- та макрорівнях.

Аналіз попередніх досліджень. У науковому полі сучасного антропогенного ландшафтознавства прийнято розуміти, що ландшафти, які виникли в результаті господарської діяльності людини, складаються із компонентів різної генези (природних та антропогенних) є антропогенними ландшафтами. Не поділяємо думку, сформульовану авторами М.М. Мусієнко, В.В. Серебряков, О.В. Брайон (2002) про те, що антропогенний ландшафт – «географічний ландшафт, створений внаслідок цілеспрямованої діяльності людини. Змінений настільки, що іноді відбувається мимовільна зміна природного ландшафту, заміна екологічних компонентів... на відміну від природних ландшафтів, де природні процеси саморегулюються, розвиток антропогенних ландшафтів контролюється людиною» (с. 244). Антропогенні ландшафти загалом, та садово-паркові ландшафти зокрема розуміємо як природні ландшафтні утворення, що у своїй вертикальній та горизонтальній структурах поєднують як природні компоненти, так і антропогенні, які зумовлені саме господарською діяльністю людини. Їхній розвиток обумовлений або природними процесами (власне антропогенні ландшафти) або діяльністю людини (ландшафтно-технічні системи).

Г.І. Денисик (2001, 2006, 2012) зауважує, що в горизонтальній структурі антропогенних ландшафтів варто розрізняти такі групи їхньої організаційної структури: власне антропогенні ландшафти, ландшафтно-інженерні та ландшафтно-техногенні системи. Автор наголошує, що основною ознакою власне антропогенних ландшафтів є те, що вони самостійно розвиваються за природ-

ними закономірностями та відповідними напрямками розвитку природних процесів, які є притаманними відповідній території і мають прояв як на локальному, так і регіональному та глобальному рівнях організації. Власне антропогенні ландшафти, що мають історію свого формування, функціонування та розвитку не одне десятиліття здатні заплутати науковця. Застосування поряд із традиційними підходами, принципами та методами антропогенних ландшафтознавчих досліджень історико-генетичного підходу та методів побудови історико-генетичних рядів, порівняльно-історичного аналізу, детальна робота із архівними, літературними джерелами, картами дасть змогу зрозуміти походження та генетичну приналежність досліджуваного ландшафту (також варто застосовувати методи біологічної індикації – просторова фіксація поширення культурних видів рослинного світу, івазійних або рудеральних видів; виявлення викопних залишків пилку таких рослин – все це є фактами розуміння антропогенної природи відповідного ландшафту). Як ландшафтно-інженерні системи автор (Денисик, 2012) розуміє діючі заводи, фабрики, кар'єри, шахти, міста, села та інші географічні об'єкти, функціонування яких визначається технічними та економічними закономірностями. Варто процитувати таку думку професора Г.І. Денисика (2012): «... найбільш виразною та оптимальною ландшафтно-інженерною системою є теплиця. Теплиці можна будувати (й будують) скрізь і за будь-яких кліматичних умов» (с. 44). Водночас, ландшафтно-техногенні системи – це системи, у яких відсутній блок управління і лише частково функціонує технічний блок. «Найчастіше це ландшафтно-інженерні системи, що перестали активно функціонувати. У ландшафтно-техногенних системах інженерні споруди або дорожні, аеродромні та інші покриття, лише частково (за необхідністю) підтримуються людиною, а тому вони

пасивно взаємодіють з прилеглими геокомплексами» (Денисик, 2012, с. 45). Г.І. Денисик до ландшафтно-техногенних систем відносить такі географічні об'єкти: дороги, мости, дамби, аеродроми, асфальтове покриття в містах, будинки тощо.

Питання трактування ландшафтно-технічних систем розкривається в наукових працях С. Мізіної (2020), яка обґрунтовує поняття «водогосподарської ландшафтно-технічної системи». Авторка зауважує, що така система формується в результаті гідротехнічного будівництва. У функціонуванні таких систем основну функцію виконує вода. О.Д. Лаврик (2015, 2017) ідентифікує стадії розвитку ландшафтно-технічних систем. Зауважуючи, що на відповідній стадії свого розвитку ландшафтно-технічна система трансформується з ландшафтно-інженерної в ландшафтно-техногенні системи. Обґрунтовує поняття річкової ландшафтно-технічної системи, зазначаючи, що це «... антропогенна система, в якій технічний блок об'єднаний з природним у межах днища річкової долини (річища та заплави) для виконання певних суспільних завдань, що зумовлює докорінну трансформацію всіх або хоча одного з геокомпонентів природного блоку й змінює процеси обміну речовиною, енергією та інформацією всередині системи і з суміжними ландшафтами» (Лаврик, 2015, с. 15). С. Мізіна, О.Д. Лаврик поділяють думку Г.І. Денисика про те, що ландшафтно-технічні системи за структурною організацією поділяються на ландшафтно-техногенні та ландшафтно-інженерні системи.

Методи дослідження. З метою дослідження садово-паркових ландшафтів як ландшафтно-технічних систем було застосовані окремі підходи (ландшафтознавчий, принцип природно-антропогенного сумісництва, порівняльний, історичний, системно-структурний) та методи наукового пошуку. Метод наукової абстракції, який до-

зволив визначити головні характеристики та типові ознаки ландшафтно-технічних систем відповідних рівнів організації. Картографічний метод з метою аналізу просторової структури садово-паркових ландшафтів Центральної Європи. ГІС-технології – у програмі *Google Earth* з'ясовано географічне положення ландшафтно-технічних систем мікрорівня організації, встановлено зв'язок із прилеглими ландшафтними комплексами, зчитані відповідні геодані. Порівняльно-географічний метод дозволив виконати порівняння різних садово-паркових ландшафтів в межах Центральної Європи, які мають не лише різну географічну прив'язку, але і стилі організації території та час заснування і, як наслідок, історію свого розвитку (просторове та часове порівняння). Порівняльно-історичний метод для розуміння зміни ландшафтно-технічної структури садово-паркових ландшафтів в процесі будівництва відповідних інженерних конструкцій і формування як окремих ландшафтно-технічних систем у просторовій організації садово-паркових ландшафтів, так і власне садово-паркового ландшафту як ландшафтно-технічної системи. Методи аналізу взаємозв'язків і взаємозалежностей, який показує обумовленість розвитку ландшафтно-технічної структури локального рівня організації, обумовленої будівництвом відповідної інженерної конструкції, яка є прикладом ландшафтно-технічної системи мікрорівня організації.

Результати дослідження. Дослідження різних сучасних антропогенних географічних об'єктів, особистий науковий та життєвий досвід (вивчення таких антропогенних об'єктів як об'єктів наукових досліджень та освітньої діяльності з підготовки здобувачів вищої освіти за відповідними освітніми ступенями та спеціальностями, а саме: Південноукраїнської АЕС, ТОВ «Побузький феронікелевий комбінат», АТ «Гайворонський спеціалізований кар'єр», ПРАТ «Заваллів-

ський графітовий комбінат»; особистий досвід перебування у Лондонському метрополітені (*London Underground*), користування транспортними послугами аеропорту Гатвік (*Gatwick Airport*) – все це, мимоволі, наштовхує на думку про те, що всі антропогенні ландшафти за структурно-функціональною ознакою варто об'єднувати лише у дві групи: власне антропогенні ландшафти та ландшафтно-технічні системи. Адже завод, аеропорт, комбінат, залізниця, дорога та інші складні антропогенні системи на момент будівництва, введення в експлуатацію та функціонування є ландшафтно-технічними системами. Коли людина залишає цей об'єкт, він трансформується у власне антропогенний ландшафт. Єдине, варто зазначити, що накопичена антропогенна речовина є більш стійкою до природних процесів (наприклад, Чорнобильська АЕС, м. Прип'ять). Природні процеси максимально проявляються в межах цих антропогенних утворень, динаміка функціонування визначається відповідними фізико-географічними процесами, які мають природні ознаки свого прояву. Зрозуміло, що конструкції, побудовані із цегли та бетону будуть стійкішими до зовнішніх чинників, ніж, наприклад, конструкції, виконані із дерева, але процеси гіпергенезу впливатимуть і це є характерною ознакою власне антропогенних ландшафтів. Наприклад, аргументами, що доводять цю думку, є факти, представлені у документальному фільмі Девіда Атенборо (*Sir David Frederick Attenborough*) (2023) «*Our Planet. Forests*». Тому не варто ускладнювати і формувати переважане поняттєве поле антропогенного ландшафтознавства. Сучасна наука доводить, що у Природі є прості рішення та розуміння. Ландшафтно-технічні системи мають різні стадії свого формування та розвитку. У своїй глибинній генезі вони є складними інженерними конструкціями/спорудами, які вбудовуються у природні компоненти відповідної території. Якщо держава

веде свою господарську діяльність на засадах раціонального природокористування та збалансованого розвитку / *Sustainable development*, то матимемо прекрасні приклади комплексного вбудовування цих інженерних конструкцій у горизонтальну та вертикальну структуру ландшафтних систем. Якщо у суспільстві переважають інші цінності та пріоритети – то матимемо агресивну інженерну структуру, яка порушить динамічну рівновагу у ландшафтній системі і, як наслідок, обумовить розвиток несприятливих природних процесів.

Також варто вказати на відносну умовність перебування антропогенного ландшафту в стані або власне антропогенного ландшафту, або ландшафтно-технічної системи. Ґрунтовне вивчення окремих антропогенних ландшафтів загалом і садово-паркових ландшафтів Центральної Європи зокрема доводять, що просторову структуру одного антропогенного ландшафту можуть утворювати як власне антропогенні ландшафти, так і ландшафтно-технічні системи (наприклад, власне промисловий ландшафт ПРАТ «Завалівський графітовий комбінат» (с. Завалля, Кіровоградська область, Україна), садово-парковий ландшафт Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України (м. Умань, Черкаська область, Україна). Або дослідження історичного розвитку відповідного антропогенного ландшафту показує відповідну стадійність трансформацій, коли одна організаційна структура переходить в іншу: власне антропогенний ландшафт – ландшафтно-технічна система – власне антропогенний ландшафт і навпаки. І це є ознаки відповідних станів як антропогенних ландшафтів різних функціональних класів загалом, так і садово-паркових зокрема.

Садово-паркові ландшафти Центральної Європи мають такі характерні ознаки: рівнинні садово-паркові ландшафти у своїй горизонтальній структурі поєднують рі-

чищний, заплавний, надзаплавно-терасовий, схиловий та вододільний типи місцевостей; типовими урочищами річищного типу місцевостей є острови, урочища прибережних відмілин та центрального глибоководдя; схиловий тип місцевостей зайнятий, переважно, парковими насадженнями; палацові комплекси, різноманітні господарські будівлі розміщені в межах вододільного типу місцевостей; ефект динамічної води забезпечується функціонуванням фонтанів, різноманітних каскадів і антропогенних водоспадів; схиловий та вододільний типи місцевостей у своїй ландшафтній структурі мають урочища різноманітних дорожніх ландшафтів, що формує відповідний індекс комунікативності;

У просторовій організації садово-паркових ландшафтів власне антропогенні ландшафти представлені парковими насадженнями, різноманітними галявинами, водоймами (ставками, водосховищами). Ландшафтно-технічні системи – це дамби, мости, канали, фонтани, різноманітні транспортні споруди (дороги, алеї, сходи), трубопроводи, інженерні комунікації тощо.

Розуміємо такі рівні організації ландшафтно-технічних систем садово-паркових ландшафтів (рис. 3):

- мікрорівень – це інженерні конструкції в межах одного типу місцевостей, наприклад, це фонтан в ландшафтній структурі ставка, озера, річки тощо; дамба; шлюз; міст або басейн в структурі схилового чи вододільного типів місцевостей, тощо;

- мезорівень – поєднує урочища як в межах одного типу місцевостей, так і різних типів місцевостей, наприклад, в ландшафтній структурі садово-паркових ландшафтів канали, які сполучають ставки в межах річищного типу місцевостей, але за іншим напрямком, який не обумовлений водно-ерозійною діяльністю річкового потоку. Або система підземних водопідвідних комунікацій, що постачають воду у відповідні басей-

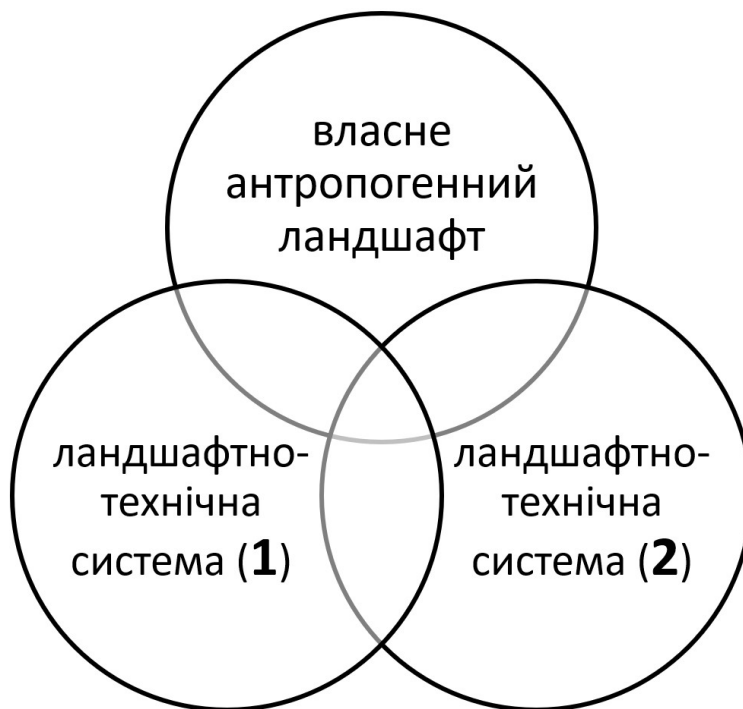

Рис. 1. Просторові поєднання організаційних структур садово-паркових ландшафтів

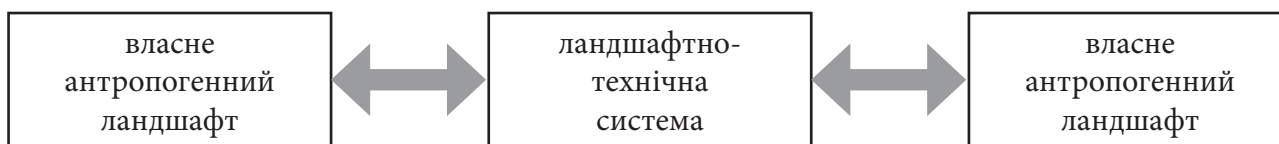

Рис. 2. Напрями трансформацій організаційної структури садово-паркових ландшафтів

РІВНІ організації ландшафтно- технічних систем садово- паркових ландшафтів	мікрорівень	дамба
		міст
		басейн
	мезорівень	канал
		ставок/водосховище із дамбою, водоспадами і фонтанами
	макрорівень	власне садово-парковий ландшафт

Рис. 3. Рівні організації ландшафтно-технічних систем у просторовій структурі садово-паркових ландшафтів Центральної Європи

ни, резервуари тощо. Це може бути ставок/ водосховище із дамбою, шлюзом, гідротехнічними елементами, які забезпечують ефект динамічної води;

- макрорівень організації ландшафтно-технічних систем – охоплює всю територію садово-паркового ландшафту. Садово-паркові ландшафти Центральної Європи у різні історичні періоди закладалися із прив'язкою до об'єкту гідрографії. Композиційні вісі визначалися або палацовими спорудами, або напрямком простягання річкової долини. Тому функціонуючий садово-парковий ландшафт – це складна ландшафтно-технічна система, яка забезпечує його функціонування відповідно до стилю організації території. На підтвердження цього наведемо слова директора Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України д. біол.н., професора, член-кор. академії наук України І.С. Косенка про те, що парк потребує сокири та пилки. Навіть паркові насадження в горизонтальній структурі садово-паркових ландшафтів потребують догляду людини. А культурний ландшафт – це доглянутий ландшафт; ландшафт, який не несе небезпеки для людини. Хоча садово-парковий ландшафт, на перший погляд, не схожий на приклад власне промислового ландшафту чи селитебного, проте блок управління присутній у його організаційній структурі і визначає його функціональні ознаки та просторові риси.

Наведемо окремі приклади ландшафтно-технічних систем відповідних рівнів організації.

Для функціонування садово-паркових ландшафтів Центральної Європи минулих століть було характерним використання води як динамічного компоненту ландшафту. Маємо приклади садово-паркових ландшафтів, які були організовані у XVIII – XIX століттях і дійшли до наших часів, для створення яких зарегулювали річковий потік, побудували каскади антропогенних водних ландшаф-

тів таких як: ставки, водосховища, купальні тощо. Варто зазначити, що поширеною гідротехнічною спорудою, що дозволяла накопичувати великі об'єми води, формуючи ландшафтно-технічні системи мікрорівня, є дамби.

Дамба – це інженерна, гідротехнічна споруда, яка є ґрунтовим насипом, що за поперечним перерізом має трапецієподібну форму, побудовану для регулювання водних потоків. Власне, це земляна стіна (або стіна із інших матеріалів), побудована впоперек річки, з метою зупинки водного потоку і накопичення відповідних об'ємів води. В результаті її спорудження формується так званий резервуар. З погляду антропогенного ландшафтознавства, це водний антропогенний ландшафт, формування якого обумовлює значні зміни ландшафтно-структури відповідної території. Наприклад, затоплення водними масами не лише річищного типу місцевостей, але і заплавного і надзаплатно-терасового. У ландшафтній структурі садово-паркових ландшафтів Центральної Європи це водоутримуючі дамби. Вони насипані або із землі (дамба другого ставка Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України (м. Умань, Черкаська обл., Україна); дамба Синицького парку (с. Синиця, Уманський район, Черкаська обл., Україна), або із каміння і ґрунтової суміші (дамба третього ставка Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України), або можуть бути представлені у вигляді шлюзу (дамба першого ставка Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України). Зазвичай, по дамбі проходять автомобільні шляхи сполучення, шириною 3-4 м відповідно до ситуативної обстановки. Можуть бути спроектовані пішохідні переходи.

Ще однією ландшафтно-технічною системою садово-паркових ландшафтів мікрорівня є мости – інженерні конструкції, призначені для руху через річку, або інший

водно-ерозійний елемент рельєфу, межами якого є початок і кінець пролітних смуг. Вони складаються з прогонових конструкцій і опор. Мости садово-паркових ландшафтів Центральної Європи виконані із природного каменю, дерева. Сучасні конструкції побудовані із металу, бетону та залізобетону.

Басейни – це гідротехнічні споруди, які виконують функцію накопичення відповідних об'ємів води. Вони виконують декоративну функцію, покращують мікрокліматичні особливості території або використовувалися як купальні. Варто зазначити, що у минулому басейни викладалися із місцевого каменю (басейн Рибки, Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України (м. Умань, Черкаська обл., Україна); купальня Печерського парку (с. Печера, Тульчинський

район, Вінницька обл., Україна) або із дерева (панський ставок, маєток Міловідових (с. Потапці, Черкаський район, Черкаська обл., Україна). Щодо гіпсометричного положення, то басейни проектувалися і будувалися архітекторами в ландшафтній структурі урочищ різних типів місцевостей. Сьогодні басейни ускладнюють ландшафтну структуру заплавного, схилового, надзаплавно-терасового та вододільного типів місцевостей. Особливість функціонування – штучне наповнення водою, вода подається по водопідвідним каналам (зовнішнім або підземним); басейни заплавного типу місцевостей, зазвичай, мають пряме сполучення із природною або трансформованою водою.

Організація ландшафтно-технічної системи мікрорівня обумовлює формування

Таблиця 1

Ландшафтно-технічні системи садово-паркових ландшафтів Центральної Європи

№ з/п	Назва садово-паркового ландшафту	Географічне положення	Координати	Висота над рівнем моря	Кількість дамб	Кількість мостів
1	Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України	м. Умань, Черкаська обл., Україна	48°45'48 N 30°14'09 E	200 м	8	10
2	Синицький парк	с. Синиця, Уманський район, Черкаська обл., Україна	48°41'42 N 30°03'47 E	236 м	1	2
3	Дендропарк «Олександрія»	м. Біла Церква, Київська обл.	49°48'15 N 30°05'19 E	171 м	20	9
4	Олівський парк / Oliwski Park	Гданськ / Gdańsk, Польща	54°24'40 N 18°33'53 E	38 м	5	5

Рис. 4. Металевий міст до острова Кохання (Анти-Цирцеї) Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України

Рис. 5. Грот Фетіди в структурі дамби Другого ставка Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України

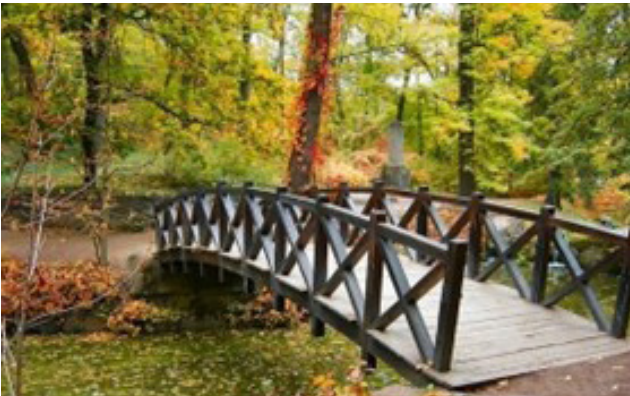

Рис. 6. Дерев'яний міст через річку Кам'янка в Темпейській долині Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України

Рис. 7. Венеціанський міст через річку Кам'янка, Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України

Рис. 8. Цегляний арочний міст Синицького парку (с. Синиця, Уманський район, Черкаська обл., Україна)

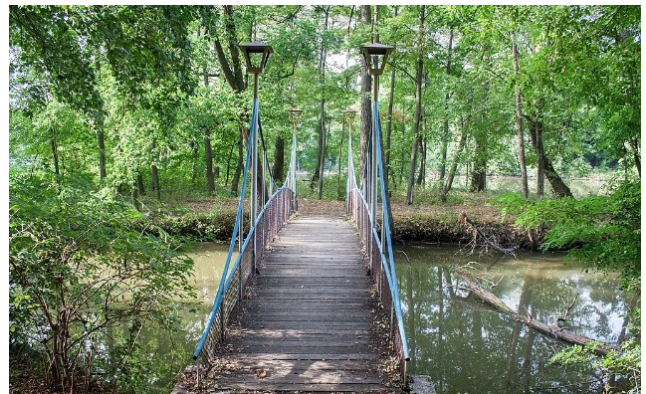

Рис. 9. Сучасний металевий міст Синицького парку (Автор: Nikride – Власна робота, CC BY-SA 4.0, <https://cutt.ly/KeVKqsyL>)

Рис. 10. Турецький міст, дендропарк «Олександрія» (м. Біла Церква, Київська обл., Україна)

Рис. 11. Арочний міст як ландшафтно-технічна система мікрорівня, дендропарк «Олександрія»

Рис. 12. Акведук, парк «Аркадія», м. Неборув (Nieborów), Польща

Рис. 13. Арочний міст в парк «Аркадія», м. Неборув (Nieborów), Польща

Рис. 14. Модель Олівського парку (м. Гданськ, Польща) (Park Olivski w Gdańsku, 2024)

Рис. 15. Вид на водоспад і частину дерев'яного мосту Олівського парку на зображенні 1904 р.

ландшафтно-технічної системи вищого рівня організації – мезорівня. При спорудженні дамби, шлюзу, мосту формуються інші структури та ландшафтні комплекси локального рівня організації, які формують складну систему парадинамічних і парагенетичних зв'язків між відповідними ландшафтними елементами. Наприклад, дамба буде чинником формування ставка або водосховища, функціонування якого і обумовлено природними процесами, але має прямий зв'язок із цією інженерною конструкцією. Мости не лише забезпечують сполучення правого та лівого берегів річки. Після їхнього будівництва вони вбудовуються у ландшафтну структуру дорожніх ландшафтів, забезпечуючи таким чином відповідні рівні комунікативності садово-паркового ландшафту. По їхній поверхні проходять автомобільні дороги, алеї, пішохідні конструкції тощо.

У просторовій структурі садово-паркових ландшафтів Центральної Європи поєднуються різні типи місцевостей, горизонтальну структуру яких формують ландшафтно-технічні системи як мікро, так і мезорівнів організації. Тому, поєднуючись, вони забезпечують функціонування садово-паркового ландшафту як ландшафтно-технічної системи. Технічний блок представлений працею людини, як ручною, так і механізованою. Людина доглядає за парковими спорудами, малими архітектурними формами. Постійної уваги вимагають системи комунікацій: алейно-дорожня структура, гідротехнічні конструкції. У садово-паркових ландшафтах регулюється біогенний компонент.

Висновки. Садово-паркові ландшафти – це складні ландшафтно-технічні системи трьохрівневої організації. У організаційній структурі садово-паркових ландшафтів Центральної Європи є природний та технічний блоки. Їхні поєднання у межах горизонтальних розмірів цих антропогенних ландшафтів визначають організаційну мозаїчність:

відбувається поєднання та динамічна взаємодія власне антропогенних ландшафтів і ландшафтно-технічних систем.

Пропонуємо розуміти три рівні організації ландшафтно-технічних систем – мікрорівень, мезорівень та макрорівень. Ландшафтно-технічні системи мікрорівня – це окремі інженерні конструкції, а саме: дамби, шлюзи, мости, фонтани, басейни, елементи монументального будівництва тощо. Ландшафтно-технічні системи мезорівня організації – це поєднання урочищ антропогенних ландшафтів, які виникли в результаті будівництва відповідної технічної конструкції (ставки, водосховища, канали, водоспади, мережа дорожніх ландшафтів тощо). Під ландшафтно-технічними системами макрорівня організації розуміємо весь простір садово-паркового ландшафту, який є прикладом антропогенних ландшафтних комплексів локального рівня організації.

Садово-парковий ландшафт потребує постійного догляду людини: прибирання, проведення різноманітних ремонтних робіт, елементарне увімкнення або вимкнення сучасних фонтанів, освітлення видових точок, ілюмінація – все це є тими фактами, які доводять розуміння садово-паркових ландшафтів Центральної Європи як складних ландшафтно-технічних систем, які не просто втілили інженерний задум із використання відповідних природних компонентів ландшафту та вбудовування у простір структури складних інженерних рішень, але і забезпечення основної функції, яку повинні виконувати садово-паркові ландшафти – це місця відпочинку, відновлення продуктивних сил людини, покращення її психо-емоційного стану; це закодована просторова інформація попередників для наступних поколінь щодо розв'язання питання збалансованого природокористування.

Список використаних джерел

- Аркадія – міфічна земля щастя (2024)*. Roslyny.com Ваш банк інформації про сад. URL: <https://cutt.ly/BeBJ5EqG>
- Brzeski, D. (2023)*. Парк Олівський – недооцінена перлина в короні Гданська. RABBIT-TRANS. URL: <https://cutt.ly/ueBJ7Wnn>
- Денисик, Г. І. (2012)*. Антропогенне ландшафтознавство. Частина I. Глобальне антропогенне ландшафтознавство. Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К». 336 с.
- Денисик, Г. І., Кравцова, І. В., Воловик, В. М., Канська, В. В., Атаман, Л. В. & Денисик Б.Г. (2023)*. Гуманістичні антропогенні ландшафти: монографія. Вінниця: ТОВ «Твори». 346 с.
- Денисик, Г. І. (2006)*. Природнича географія Поділля. Вінниця: ЕкоБізнесЦентр. 184 с.
- Денисик, Г. І. & Воловик, В. М. (2001)*. Нариси з антропогенного ландшафтознавства. Вінниця: ГПАНІС, 2001. 172 с.
- Мусієнко, М. М., Серебряков, В. В. & Брайон, О. В. (2002)*. Екологія. Охорона природи: словник-довідник. К.: Т-во «Знання». 550 с.
- Мізіна, С. (2020)*. Водогосподарська ландшафтно-технічна система: структура, обґрунтування поняття. Вісник Львівського університету. Серія географічна. Вип. 54. С. 106–114. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vgg/2020/54/11825>
- Лаєрик, О. Д. (2017)*. Ідентифікація стадій розвитку ландшафтно-технічних систем. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Геологія. Географія. Екологія». Вип. 46. С.101–105.
- Лаєрик, О. Д. (2015)*. Річкові ландшафтно-технічні системи: монографія. Умань: ВПЦ «Візаві». 301 с.
- Парк Софіївка (2024)*. INSIDE-UA. URL: <https://inside-ua.com/places/park-sofiivka>.
- Яценцюк, Ю. В. (2015)*. Міські ландшафтно-технічні системи (на прикладі міста Вінниці): монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД». 200 с.
- Attenborough, D. (2023)*. Our Planet. Forests. Netflix.
- Kravtsova, I. V., Sytnyk, O. I., Nikolaievskiy, V. P. & Denysyk, B. G. (2022)*. Anthropogenic transformation of the physical surface of the Hayvoron region on the example of the Zavalivsk graphite deposit. 16th International Conference Monitoring of Geological Processes and Ecological Condition of the Environment, Monitoring. DOI 10.3997/2214-4609.2022580164
- Kravtsova, I., Sytnyk, O., Nikolaievskiy, V. & Denysyk, B. (2023)*. The Hayvoron migmatite deposit as a constructively organized landscape-technical system in the conditions of the interzonal "Forest Steppe - Steppe" geocotone of the Right Bank of Ukraine. 17th International Conference Monitoring of Geological Processes and Ecological Condition of the Environment. DOI: <https://doi.org/10.3997/2214-4609.2023520201>
- Kravtsova, I. (2023)*. The development of micro-core erosion processes as the sign of a change in the functioning of garden and park landscapes of Central Europe. 17th International Conference Monitoring of Geological Processes and Ecological Condition of the Environment. DOI: <https://doi.org/10.3997/2214-4609.2023520189>
- Park in Nieborów. (2024)*. Tripadvisor. URL: <https://cutt.ly/FeBJ54pE>
- Park Olivski w Gdańsku. (2024)*. URL: https://www.parkoliwski.gdansk.pl/chapter_76486.asp

References

- Arkadiya – mifichna zemlya shchastya (2024)*. Roslyny.com Vash bank informatsiyi pro sad. URL: <https://cutt.ly/BeBJ5EqG> [In Ukrainian]
- Brzeski, D. (2023)*. Park Olivs'kyu – nedootsinena perlyna v koroni Hdans'ka. RABBIT-TRANS. URL: <https://cutt.ly/ueBJ7Wnn> [In Ukrainian]
- Denysyk, H. I. (2012)*. Antropohenne landshaftoznavstvo. Chastyna I. Hlobal'ne antropohenne landshaftoznavstvo. Vinnytsya: PP «TD «Edel'veys i K». 336 s. [In Ukrainian]

- Denysyk, H. I., Kravtsova, I. V., Volovyk, V. M., Kans'ka, V. V., Ataman, L. V. & Denysyk, B. H. (2023).* Humanistychni antropoheni landshafty: monohrafiya. Vinnytsya: TOV «Tvory». 346 s. [In Ukrainian]
- Denysyk, H. I. (2006).* Pryrodnycha heohrafiya Podillya. Vinnytsya: EkoBiznesTsentr. 184 s. [In Ukrainian]
- Denysyk, H. I. & Volovyk, V. M. (2001).* Narysy z antropohennoho landshaftoznavstva. Vinnytsya: HIPANIS, 2001. 172 s. [In Ukrainian]
- Musiyenko, M. M., Serebryakov, V. V. & Brayon, O. V. (2002).* Ekolohiya. Okhorona pryrody: slovnyk-dovidnyk. K.: T-vo «Znannya». 550 s. [In Ukrainian]
- Mizina, S. (2020).* Vodohospodars'ka landshaftno-tekhnichna systema: struktura, obgruntuvannya ponyattya. Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya heohrafichna. Vyp. 54. S. 106–114. DOI: <http://dx.doi.org/10/30970/vgg/2020/54/11825> [In Ukrainian]
- Lavryk, O. D. (2017).* Identyfikatsiya stadiy rozvytku landshaftno-tekhnichnykh system. Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriya «Heolohiya. Heohrafiya. Ekolohiya». Vyp. 46. S.101–105. [In Ukrainian]
- Lavryk, O. D. (2015).* Richkovi landshaftno-tekhnichni systemy: monohrafiya. Uman': VPTS «Vizavi». 301 s. [In Ukrainian]
- Park Sofiyivka (2024).* INSIDE-UA. URL: <https://inside-ua.com/places/park-sofiivka>. [In Ukrainian]
- Yatsentyuk, YU. V. (2015).* Mis'ki landshaftno-tekhnichni systemy (na prykladi mista Vinnytsi): monohrafiya. Vinnytsya: TOV «Nilan-LTD». 200 s. [In Ukrainian]
- Attenborough, D. (2023).* Our Planet. Forests. Netflix.
- Kravtsova, I. V., Sytnyk, O. I., Nikolaievskiy, V. P. & Denysyk, B. G. (2022).* Anthropogenic transformation of the physical surface of the Hayvoron region on the example of the Zavalivsk graphite deposit. 16th International Conference Monitoring of Geological Processes and Ecological Condition of the Environment, Monitoring. DOI 10.3997/2214-4609.2022580164
- Kravtsova, I., Sytnyk O., Nikolaievskiy, V. & Denysyk B. (2023).* The Hayvoron migmatite deposit as a constructively organized landscape-technical system in the conditions of the interzonal «Forest Steppe – Steppe» geocotone of the Right Bank of Ukraine. 17th International Conference Monitoring of Geological Processes and Ecological Condition of the Environment. DOI: <https://doi.org/10.3997/2214-4609.2023520201>
- Kravtsova, I. (2023).* The development of micro-core erosion processes as the sign of a change in the functioning of garden and park landscapes of Central Europe. 17th International Conference Monitoring of Geological Processes and Ecological Condition of the Environment. DOI: <https://doi.org/10.3997/2214-4609.2023520189>
- Park in Nieborów. (2024).* Tripadvisor. URL: <https://cutt.ly/FeBJ54pE>
- Park Olivski w Gdańsku. (2024).* URL: https://www.parkoliwski.gdansk.pl/chapter_76486.asp

Статтю надіслано до редколегії 24.07.2024 р.